

ЗА ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ВОКАЛА [ѣ] В ГРАМАТИКИ И УЧЕБНИЦИ ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX В.

ВЛАДИСЛАВ МАРИНОВ

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

w.marinov@ts.uni-vt.bg

Настоящото изследване проследява представянето и класификацията на ново-българския вокал [ѣ] в шест граматики и два учебника по български език от първата половина на XX век. Анализирани са трудовете на езиковеди като М. Иванов, А. Теодоров-Балан, Ст. Младенов, Л. Андрейчин и др., които формират основите на съвременното българско езикознание. Особено внимание е отделено на диференциацията между буква и звук и трудностите при опитите за адаптация на различни варианти на азбуката към фонетичната система на българския език в края на XIX и началото на XX в. Представят се методологичните търсения на български учени от различни поколения и опитите им за научна систематизация на вокалната система в българския език, като се отчита влиянието на младограматизма и по-късните европейски лингвистични школи. Изводите в заключението сочат, че въпреки съществуващите колебания през разглеждания период се поставят основите на съвременната диференциация на артикулационните признаци на [ѣ].

Ключови думи: български език; фонетика; вокална система; гласен звук [ѣ]

ON THE CHARACTERISTICS OF THE VOWEL [ѣ] IN BULGARIAN GRAMMARS AND TEXTBOOKS FROM THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

VLADISLAV MARINOV

ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY OF VELIKO TARNOVO

w.marinov@ts.uni-vt.bg

This study traces the description and classification of the Modern Bulgarian vowel [ѣ] in six grammars and two textbooks from the first half of the 20th century. The works of linguists such as M. Ivanov, A. Teodorov-Balan, St. Mladenov, L. Andreychin, and

© ВЛАДИСЛАВ МАРИНОВ, 2025 / © VLADISLAV MARINOV, 2025

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

others, who laid the foundations of contemporary Bulgarian linguistics, are examined. Particular attention is paid to the differentiation between letter and sound, as well as to the challenges encountered in adapting various versions of the alphabet to the phonetic structure of Bulgarian at the turn of the 20th century. The study underscores the methodological approaches of Bulgarian linguists across generations and their efforts to provide a scientific systematisation of the vowel system, taking into account the influence of Neogrammarian ideas and subsequent European linguistic trends. The findings indicate that, despite some inconsistencies, this period marks the consolidation of the modern differentiation of the articulatory features of [ə].

Keywords: Bulgarian language; phonetics; vowel system; [ə] vowel

Една от характерните особености на българския език сред останалите славянски езици в областта на фонетиката е наличието на заден нелабиален гласен звук, при артикулацията на който конфигурацията на гласовия канал „наподобява конфигурацията на гласовия канал в състояние на покой, при която се артикулират неутралните гласни от „шва“ тип“ (ГСБКЕ/GSBKE 1982: 39). Определянето на характеристиките на този гласен звук, т. нар. новобългарски вокал [ɤ], както и изборът на буква за отбелязването му дълго време (от началото на XIX в. до средата на XX в.) създават затруднения на авторите на граматики и учебници, свързани с българския език.

Българските граматики от първата половина на XX в. представляват съществен и логичен етап в развитието на българската граматична мисъл. Те се явяват естествено продължение на граматичните трудове от XIX в., като същевременно обогатяват и разширяват методологичните и теоретичните рамки, използвани от предходниците. Информацията за българския език в граматиките и учебниците е тясно свързана с промените във функциите му след Освобождението, за които Р. Станчева отбелязва, че „най-високо в йерархията на символните функции на строящия се през Възраждането книжовен език стои обединяващата му функция, докато останалите му символни функции са в зародиш. След Освобождението книжовният български език придобива ново качество – на държавен официален език и като важен белег на държавността той става все по-престижен. Така символната функция *престижност* постепенно набира скорост и с нейното посредничество книжовният език започва да подчинява в официалните сфери на общуването не само българските диалекти, но и останалите етнически езици в пределите на България“ (Станчева/Stancheva 2021: 20–21). С други думи, докато в граматиките до Освобождението се акцентира върху консолидиращата функция на българския език и факта, че е наследник на старобългарския език, то в следосвобожденските граматики на преден план е ролята му на официална книжовна норма на новата българска държава. Това предполага единство и яснота при представянето на граматични и фонетични явления и утвърждаване на общовалидна книжовна норма, която да регулира употребата на българския език в писмената и устната практика. Важно е също така, че „първите две десетилетия от XX век представят преход от периода на постигане на единство в него (в книжовния български език – бел.

моя. – В. М.) към периода на по-нататъшното му развитие и усъвършенстване“ (Русинов/Rusinov 1999: 357), като „макар и непланирано и несистемно, се появяват отделни сериозни приноси из областта на съвременния книжовен български език“ (Първев/Parvev 1975: 9).

Отличителна черта на българската езиковедска мисъл от края на XIX в. и началото на XX в. е навлизането на новаторски идеи (предимно на идеите на младограматизма). Българските езиковеди от този период се запознават с водещите европейски лингвистични теории и започват да прилагат принципите им при описанието на българския език.

Но някои от авторите на граматика от XX в. започват своята научна и преподавателска дейност още през XIX в., което създава пряка връзка между двете столетия и осигурява приемственост в методологичните и теоретичните подходи. Автори като Беньо Цонев, Любомир Милетич, Александър Теодоров-Балан, Стефан Младенов и др., които полагат основите на съвременното българско езикознание, формират своите възгледи под влиянието на предходните традиции, но същевременно внасят нови елементи като резултат от досега си с актуалните постижения на лингвистичните школи. Първите десетилетия на XX в. се характеризират и с „преориентацията на езиковедската ни наука от полето на диахронията към синхронията“ (Станчева/Stancheva 2021: 25). Според М. Томов от авторите на шестте разглеждани тук граматика – *Българска граматика*. Първи дял *За думите*. Част I. *Звукословие* (А. Теодоров-Балан, 1930); *Българска граматика*. *Звукословие, видословие, словосъчинение, правопис, ударение, произношение и сведения за историята на езика и на писмото*. 2. изд. (П. Калканджиев, 1938); *Граматика на българския език* (Ст. Младенов и Ст. Попвасилев, 1939); *Българска граматика* (Н. Костов, 1939); *Българска граматика* (Д. Попов, 1941), *Основна българска граматика* (Л. Андрейчин, 1944) – „като последователи на диахронния подход към езика, свързан със сравнително-историческото езикознание, се посочват Ст. Младенов, Д. Попов и П. Калканджиев, а на синхронния и структурно-функционалния подход – А. Т.-Балан, Н. Костов и Л. Андрейчин“ (Томов/Tomov 2015: 12). Отражението на идеите на европейските лингвистични школи в българската лингвистика е отбелязано и от Ст. Буров, срв. „българските граматика и други граматични трудове, появили се на бял свят през 30-те и 40-те години на XX в., в много голяма степен адекватно отразяват сложните процеси, които протичат в европейската лингвистика, свързани със смяната на научната парадигма, с отрицанието на младограматическите идеи и особено на тесния емпиризъм, фактицизъм и психологизъм на младограматичните“ (Буров/Burov 2021: 132).

Настоящото изследване е част от поредица изследвания, посветени на трудностите, с които още от началото на XIX в. се сблъскват авторите на граматика и учебници по български език при дескрипцията на новобългарския вокал [ъ]. Конкретната цел е да се представи описанието на гласните звукове, с акцент върху [ъ], в шест граматика и два учебника по български

език от първата половина на XX в. При така поставената цел на изследването тук няма да се анализира в съпоставителен план информацията в граматиките, от една страна, и в учебниците, от друга, тъй като това са различни по жанр източници и един такъв анализ би изместил фокуса от основния обект на изследване – характеристиките на вокала [ъ].

Преди да разгледаме по-подробно граматиките, ще се спрем на двата учебника, предназначени за българските училища. Чрез представянето на източници извън научните граматики може да се получи и една по-пълна представа за описанието на характеристиките на новобългарския вокал [ъ] през разглеждания период. Изборът за представяне и на учебници наред с граматиките е продиктуван от факта, че в учебниците, чиито автори са предимно учители, се правят опити (успешни или не толкова успешни) популярно и на достъпен език (с оглед на аудиторията) да се обяснят фонетични, граматични или правописни въпроси, т.е. информацията в учебниците се отличава с по-висока степен на синтезираност и достъпност от информацията в научните граматики, което може да се отчете и като плюс, и като минус. Положителното е, че читателят се запознава с основните факти, като по този начин е ограничена възможността „да се изгуби“ в мрежата от допълнителни връзки между явленията, която обикновено присъства в научните граматики. От друга страна, това е и минус на учебниците, тъй като някои спорни случаи не могат да бъдат обяснени без тези връзки в синхронен или диахронен план. От множеството учебници, които се използват в българските училища в началото на XX в., тук са представени само учебниците на Манол Иванов *Българска граматика (звукословие, видословие и правописание)* за II кл. (1. изд – 1902; 2. изд. – 1906) и на Иван Кравков и Христо Иванов *Граматика. Учебник по български език за първи и втори гимназиален клас* (2. преработено изд. – 1913), тъй като са сред по-популярните и достъпни източници.

М. Иванов, заедно с Б. Цонев, Л. Милетич, А. Т.-Балан, е „от първото поколение български езиковеди, родени през последните две десетилетия преди Освобождението, учили и школували в едни от най-известните европейски славистични университетски центрове и завърнали се в новоосвободена България, където, освен че се отдават на активна проучвателна и научноизследователска дейност, с което полагат основите на нашата съвременна наука за езика, повечето от тях стават основатели на висшето филологическо образование и първи университетски преподаватели“ (Буров/Burov 2011: 25). С други думи, М. Иванов има необходимите теоретични познания и опит, за да изясни някои спорни фонетични въпроси, които създават трудности на авторите на граматики преди него, напр. за броя на звуковете и буквите, с които тези звукове се отбелязват. Но и в учебника на М. Иванов, както във възрожденските граматики, въпреки изричното уточнение в началото, че има разлика между буква и звук и „числото на буквите не отговаря на числото на звуковете, защото понякога за един и същи звук се пишат две букви, или обратно за два звука – една буква“ (Иванов/Ivanov 1906: 2), по-

нататък в изложението, в частта *Деление на гласните*, след като гласните са разделени на **твърди** – а, о, у, ъ (ж), и **меки** – е (ѣ) и и, авторът допълва, че при меките трябва да се включат и йотуваните гласни я, ъо, ю, ъж (ѣа, ъо, ѣу, ѣж=ѣъ) (Иванов/Ivanov 1906: 8), т.е. отново започват да се смесват понятията „буква“ и „звук“ и да се търси място в класификациите на гласните на съчетанията от два звука, които се предават с една буква (като напр. в някои случаи **ю, я**).

По отношение на вокалната система авторът отбелязва, че има 6 гласни звука – а, е, и, о, у, ъ, които се отбелязват с 12 букви. Изборът тук на буквата **ъ** има своите основания. Например 20 години по-рано друг изтъкнат езиковед – проф. Б. Цонев, в своето изследване върху източнобългарския вокализъм пише: „колкото за гласната ъ имам да кажа, че нататък за означението на източнобългарските думи ще я употребявам винаги все като *гласна* буква било в средата, било в края на думите, за да означавам с нея толкова честия звук ж (новобългарско) в източнобългарски. [...] А защо взимам ъ, а не ж за означаване на познатия звук в източнобългарски всеки един лесно ще разбере, който има колко годе понятие от старобългарски [...] за означаване на новобългарския тъмен звук, който застъпва старобългарските букви ж, ъ, и ъ именно ъ и никой друг знак не може да се вземе, ако не искаме да влезем в противоречие с цялата славянска филология“ (Цонев/Tsonev 1890: 286). Сред аргументите му за използването на буквата **ъ**, а не на **ж** за означаване на новобългарския гласен звук [ъ] е и изравняването на старобългарските звукове, отбелязвани с буквите **ж, ъ** и **ъ**, в един звук. Тъй като водещ принцип за Б. Цонев е да не използва „излишни“ букви, които не означават звукове, а звукът [ъ] не е нито назален, нито преден (повече за връзката между новобългарския вокал [ъ] и историческия развой на носовите и еровите гласни вж. у Тотоманова/Totomanova 2014: 45 – 66), затова авторът използва буквата за стб. звук [ъ]. Изборът му намира отражение в по-късните описания на фонетиката на българския език, а след правописната реформа от 1945 г. окончателно е изоставена употребата на буквата **ж** за означаване на гласния звук [ъ].

Друг учебник от този период е *Граматика. Учебник по български език за първи и втори гимназиален клас* (2. преработено изд. – 1913) с автори Иван Кравков и Христо Иванов, където фонетичната система е разгледана в диахронен план, като се прави съпоставка между старобългарския и новобългарския език. Авторите на учебника отбелязват, че има разлика между буква и звук, в новобългарския гласните са 6 – а, е (ѣ), и, о, у, ж (ъ). Според произношението им в старобългарския гласните се делят на **ясни**, **тъмни** и **носови**, като в новобългарски са се запазили **ясните** гласни а, е (ѣ), и, о, у, от **тъмните** се е запазил само ж (ъ), а **носовите** са изгубили носовия си призвук и вече са чисти звукове – а>е; ж>ж и а (Кравков, Иванов/Kravkov, Ivanov 1913: 10). Авторите на учебника запазват и подялбата, използвана преди тях (Цонев/Tsonev 1890: 288), на гласните на **твърди** (а, о, у, ж (ъ)) и **меки** (е, и, ѣ), според която, ако веларен съгласен се промени пред гласен

звук, то гласният звук е мек, ако няма промяна – твърд. В тази част значимо е ясното разграничение, което се прави между старобългарския назален гласен звук **ж** и новобългарския неназален гласен **ъ**, които звучат различно, но се отбелязват с една и съща буква – **ж**. От друга страна, както и в повечето възрожденски граматики, се търсят аргументи да се обясни еднаквата фонетична стойност на три различни букви (**ж**, **ъ** и **ѡ**), използвани на етимологичните им места, без това да отразява обаче актуалното състояние на вокалната система. Затрудненията, както отбелязахме в друго наше изследване (Маринов/Marinov 2025), са резултат от подхода на възрожденските граматисти да използват за основа старобългарската (църковнославянската) графика, и от опитите им да адаптират фонетиката към тази графика, а не обратно. Вероятно поради тази причина Ив. Кравков и Хр. Иванов отделят от останалите „ясни“ гласни звука [ъ], отбелязван с две букви, и го определят като „тъмен“. Затруднението на авторите на учебника личи и в раздела *Произношение на гласните*, където отново се тръгва от старобългарския език и много добре се обяснява в кои позиции буквата **ъ** трябва да се произнася като **ж** (**ъ**) и в кои няма звукова стойност. По отношение на носовия гласен звук **ж** е отбелязано, че „двойкото писане в днешния език **ж** и **а** вм. стб. **ж** се дължи на двойката промяна на носовката и като **ъ** (**ж**), и като **а**.“ (Кравков, Иванов/Kravkov, Ivanov 1913: 14). Фактът, че тук авторите избират буквата **ж** да е в скобите, т.е. да пояснява, а водеща да е другата буква, свидетелства за колебанието им дали отбелязването на звука [ъ] с буквата **ж** е правилно.

От казаното дотук се вижда, че дори в учебниците, чиято цел е да представят езиковите факти по достъпен начин, разграничението между буква и звук остава непоследователно. В тях системата на гласните звукове включва само шест звука, но в класификациите им допълнително са включени и букви (за звукосъчетания или несъществуващи звукове), което води до объркване у читателите. Тези колебания показват, че дори в по-популярните и предназначени за широка аудитория източници процесът на изясняване на характеристиките на новобългарския вокал [ъ] все още е незавършен и остава обект на противоречиви тълкувания.

Описанието на вокалната система в научните граматики от първата половина на XX в. се отличава с повече детайли и прилагане на различни подходи, но и тук са налице разногласия и непоследователност при определянето на характеристиките на новобългарския вокал [ъ], тъй като „нито един от езиковедите, автори на разглежданите граматики, не е бил само фонетик или още повече – фонолог, който да се е занимавал изключително със звуковата страна на езика“ (Томов/Tomov 2015: 13). Централно място в развитието на българската граматична мисъл през първата половина на XX в. заемат трудовете на акад. Александър Теодоров-Балан (1859–1959). А. Т.-Балан завършва през 1884 г. славянска филология в Пражкия университет със защита на дисертация на тема „За звука **ъ** в новобългарския език“. Темата

на дисертационния му труд подсказва интереса на А. Т.-Балан към фонетиката и проследяването на процесите, които протичат в езика ни – не само в синхронен, но и в диахронен план. Наред с това, преди да издаде през 1930 г. първия дял *За думите*. Част I. *Звукословие* от *Българска граматика*, А. Т.-Балан в края на XIX в. издава три учебника по български език, предназначени за българските училища, а през 1889 г. публикува студията в две части *Неуспехът по български език в нашите училища*, излязла в *Периодическо списание*. Вижда се, че зад „първото системно изложение на фонетиката на съвременния български език“ (Буров/Burov 2021: 109) стоят както солидна научна подготовка, така и методични познания, свързани с професионалната дейност на А. Т.-Балан. Тук може да се отбележи, че съчетанието на теоретична подготовка и практически опит е една от характерните черти на трудовете от началото на XX в. върху особеностите на българския език, а дискусиите по различни правописни въпроси имат „значителна роля в унификационните процеси [...] около установяване на единен правопис, а около тях получават разрешение и редица фонетични и граматични въпроси“ (Иванова/Ivanova 2012: 388). Тук няма да се спираме на издадената десет години по-късно *Нова българска граматика* (1940) от А. Т.-Балан, тъй като в нея липсват класификации на вокалите от артикулационно гледище, а във фонетичната част се разглеждат предимно правописни въпроси.

В *Звукословието* А. Т.-Балан представя задълбочен и научнообоснован анализ на звуковия състав на съвременния български език чрез детайлна характеристика на отделните звукове. По отношение на вокалната система авторът определя 6 самогласки (гласни) – *а, е, и, о, у, ъ*, като категорично диференцира звук от буква и отбелязва, че *ю* и *я* не са звукове, както се представят в някои граматика, а отбелязват или съчетанията *йу, йа*, или мек консонант пред *у* и *а* (Балан/Balan 1930: 58). Тук проличава стабилната научна основа на заключенията на А. Т.-Балан, тъй като това негово наблюдение се приема принципно и до днес. След като представя устройството на говорния апарат и механизмите за артикулация на отделните звукове, след общите класификации според участието на гласилките и носната кухина при учленението на звуковете авторът се спира по-подробно на гласните звукове. Според А. Т.-Балан гласните звукове могат да се класифицират според движенията, които извършва езикът в устната кухина (по вертикал и хоризонтал), и според участието на устните. По тези признаци гласните [и] и [е] са **предноезични (предноредови)**, които се учленяват без закръгляне на устните, а според степента на издигане на езика в устната кухина (движенията на езика по вертикала) [и] се учленява при **високо** положение на езика, а [е] – при **средно**. Останалите 4 вокала са **задноезични (задноредови)**, като устните се закръглят само при артикулацията на [о] и [у]. Според **издигането на езика** авторът класифицира [а] и [о] като артикулирани чрез издигане на езика **в средна степен**, а при [ъ] и [у] има издигане на езика **във висока степен** (Балан/Balan 1930: 61). Сред другите признаци е отбелязано, че за-

ради по-предното учленение на [е] и [и] те са **небни** (palatales), тъй като се учленяват в областта на предната част на небцето, докато [а] и [ъ] погрешно, според А. Т.-Балан, се наричат **гърлени** (gutturales), защото артикулацията им е свързана по-скоро с областта на **мекото небце** (*zàves* у А. Т.-Балан). Заради влиянието на предните гласни върху предходни съгласни [е] и [и] са класифицирани като **меки**, докато [а], [ъ], [о] и [у] са **твърди**. По големина на отвора на устната кухина [е] и [и] са **тесни (високи)**, а [а], [ъ], [о] и [у] са **широки (ниски)**. По слухово впечатление, от една страна, има **ясни** – [а], [е], [и], [о] и [у], и **тъмен** [ъ], докато, от друга, когато има по-ниско учленение, налице са **отворени** гласни – [а], [е], [о], а когато учленението е по-високо, гласните са **затворени** – [ъ], [и], [у] (Балан/Balan 1930: 62). От приведените примери личи, че А. Т.-Балан се стреми да даде по-пълна картина за характеристиките на вокалната система, а някои от неговите наблюдения се запазват и в по-късните граматики, като напр. характеризирането на вокала [ъ] като **тъмен (не-ясен)** или противопоставянето в локалните редове между **тесните** (затворени, според автора, в акустично отношение) гласни и **широките** (отворени) гласни.

След *Звукословието* на А. Т.-Балан излиза граматиката на Петър Калканджиев – *Кратка българска граматика: Звукословие, видословие, словосъчинение, правопис с произношение и сведения за историята на езика и писмото* (1. изд. – 1936; 2. изд. – 1938), която съдържа четири дяла: *Из историята на езика и писмото, Звукословие, Видословие и Словосъчинение*. В дяла *Звукословие* звуковете са представени накратко, като вокалната система е съставена от: *а, е, и, о, у, ъ (ж)* и към тях са включени смекчените *ь, ю, я (ѣ)* (Калканджиев/Kalkandzhiev 1936: 33). При класификацията им, която е съобразена с традицията, започнала още с Б. Цонев, се използват **артикуляционен** критерий, свързан с отвора на устата, и втори критерий, който може да бъде определен като **диахронен**, свързан с промените в историческия развой на езика, които настъпват с веларните съгласни пред съответния гласен звук. По начин на учленение П. Калканджиев дели гласните на **широки**: *а-я, е-ѣ, о*, и **тесни**: *и, у-ю, ъ-ж, ь*. Според това дали променят предходни веларни съгласни, гласните се делят на **твърди** (без промяна на звука пред тях): *а, о, у, ъ (ж)*, и **меки** (с промяна): *е, и, (ь, ѣ, я, ю)* (Калканджиев/Kalkandzhiev 1936: 34). Новобългарският гласен [ъ] е характеризиран като звук със „средно гърлено учленение, при сравнително отпуснат език и слабообтегнати настрани устни (произнася се като неясно *о* – пригответи устата си за *и*, а произнеси *о*)“ (Калканджиев/Kalkandzhiev 1936: 32). Поради характера на *Грамматиката* и големия обем въпроси (фонетични, граматични и правописни), които авторът се стреми да обхване, той не излиза извън утвърдените описания на гласните звукове, но се вижда, че П. Калканджиев е един от малкото автори, които обвързват артикулацията на *ъ* по-скоро с *о*, а не с *а*. Освен това при описанието на гласните и той, както

А. Т.-Балан и М. Иванов, предпочита да използва буквата ъ като основна за отбелязване на новобългарския вокал [ъ].

Друга граматика от края на 30-те години на XX в. е *Българска граматика* (1939) на Никола Костов. Това е практическа описателно-нормативна граматика, която се фокусира върху специфичните характеристики на българския книжовен и говорим език. Като слабост във фонетичната ѝ част може да се отбележи противоречието по отношение на класификацията на гласните – на с. 3 гласните според издигането на езика са разделени на **ниски** (о, а, е) и **високи** (у, ъ, и), като за автора всъщност ниските са по-скоро средни, но на с. 25 (без никакви допълнителни уточнения) като **ниски** са определени ъ, и, у, а **високи** са а, е, о. Въпреки това объркване по-важното тук е, че Н. Костов отбелязва още в началото, че сред гласните нямат място ж, ъ, ю и я, тъй като това са букви, срв. „Нареждат също между гласните звукове и буква ж. Не се държи сметка за това, че в живата българска книжовна реч има само един звук ъ, който се бележи с няколко букви. Поудобно е да го означаваме с буква ъ (ер голям), защото буква ж някога е била белег за друг звук, който с времето се е изменил така, че накрая се е изравнил напълно със звук ъ. Погрешно вмястят при самогласките и ъ (ер малък). Това е също само знак, буква, с която не се бележи особен звук. Службата на ъ и ъ в края на думите не бива да ни занимава, защото това е правописна традиция, която няма отношение към звукословиеето. Най-после не можем да поставяме при самогласките и звуковете, които бележим с букви я и ю. Всъщност това са звукови съчетания от самогласка и небна съгласка ѝ (j). [...] И така, като излизаме от живата книжовна реч, установяваме шест основни самогласки: а, е, и, о, у, ъ (Костов/Kostov 1939: 1). Позволихме си този по-дълъг цитат, тъй като в него много добре са обобщени някои основни фонетични постановки, които се използват и до днес, но дълго време преди това не намират решение или частично са споменати в по-ранни трудове, свързани с фонетичната система на българския език. Също така в *Грамматиката* артикулацията на гласния звук [ъ] е свързана с артикулацията на гласния звук [а] и е отбелязано, че в учленението им има много общо – и двете се учленяват без участието на устните, в задната част на устата (малко по-напред от [о] и [у]). Разликата между двата звука е в отвора на челюстта (при [а] е по-голям) и в степента на издигане на езика – [а] се учленява чрез издигане на езика в средна степен (средно положение), докато при [ъ] езикът се издига във висока степен (високо положение). Отбелязано е, че артикулацията на [а] прилича на артикулацията в други езици, докато [ъ] „има особен неясен гласеж, който рядко се среща в други езици“ (Костов/Kostov 1939: 2).

През същата година, но малко по-късно от *Българска граматика*, излиза *Грамматика на българския език* от Ст. Младенов и Ст. Попвасилев, като по-голямата част е написана от Ст. Младенов. Акад. Стефан Младенов е учен,

който оставя трайна следа в българското езикознание с над 1000 изследвания в областта на сравнителното езикознание, историята на българския език, диалектологията и т.н. Чете лекции по звукофизиология и акустична фонетика (Кримова-Цветкова/Krumova-Tsvetkova 2016), което намира отражение и във фонетичната част на *Граматиката на българския език*, където, въпреки че звуковете в българския език са разгледани предимно в диахронен план, има интересна информация за акустичните характеристики на гласните звукове (този аспект остава на заден план в граматиките от началото на XX в.). Също така може да се отбележи, че въпреки добре мотивираните коментари, свързани с дискусии по онова време относно състава на азбуката, и застъпничеството му за запазване на буквата **ж** Ст. Младенов при описанието на вокалната система използва буквата **ъ** за означаване на „една тъмна самогласка, която от хиляда и повече години се означава с особена буква стб. **ъ**, нб. **ъ**“ (Младенов, Попвасилев/Mladenov, Popvasilev 1939: 35). Фонетичната част в тази граматика е разработена много добре (на фона на повечето от останалите граматики от първата половина на XX в., а може да се каже и от някои по-късни граматики). В артикулационно отношение гласните са разделени на **предноустни/предноезични/меки** (*и, е*), тъй като се артикулират в предната част на устната кухина с предната част (върха) на езика, и **задноустни/задноезични/твърди** (*а, ъ, о, у*), при които има издигане на задната част на езика в задната част на устната кухина, като при [а] и [ъ] издигането е по-слабо, отколкото при [о] и [у]. Наред с това при класификацията се въвеждат и степените на издигане на езика, отворът в гласовия канал, както и участието на устните. Според отвора в предната част на гласовия канал за предните гласни е отбелязано, че при [е] отворът е по-широк, отколкото при [и], докато при задните гласни е противопоставен звукът [а] (с широк отвор) на [ъ], [о] и [у] (с тесен). Прилагайки принципите на Александър М. Бел и Хенри Суит, Ст. Младенов класифицира звука [ъ] като **среден** (по степен на издигане на езика), **задноезичен**, **тесен/ненапрегнат** (според конфигурацията на гласовия канал в резултат от напрежението на езика при артикулацията) гласен. Въпреки че по-късно Ст. Стойков оспорва разделянето на българските вокали според приетата на запад двудялба **напрегнати-ненапрегнати** (*wide-narrow/tense-lax*) **гласни** (Стойков/Stoykov 1942b: 49–50), тук личи ерудицията на Ст. Младенов и умението му правилно да класифицира в артикулационно отношение българските гласни звукове с ограничените (в техническо отношение) възможности на тогавашната наука.

Вижда се, че в областта на фонетиката и Ст. Младенов, и А.Т.-Балан се опитват не само да изяснят характера на новобългарския звук [ъ], но и да представят повече детайли, свързани с артикулацията и акустиката на гласните звукове, като съчетават теоретичните си познания с филологическия

си усет и наблюденията на терен, а когато се налага, подкрепят твърденията си и с примери от диахронната фонетика.

Димитър Попов, лектор по български език във Варненското висше търговско училище, издава през 1942 г. *Българска граматика*, насочена към студентите от висшето училище. С оглед на факта, че ще се използва от неспециалисти, авторът се е постарал достъпно да представи особеностите на българския език. Фонетичният раздел (*Звукословие*) е сравнително добре разработен по отношение на артикулацията на звуковете. Но и тук въпреки изричното уточнение, че има разлика между звук и буква (с. 11), в частта за системата на гласните звукове са описани 6 основни гласни, които се отбелязват със 7 букви – *а, е, и, о, у, ъ, ж*. Като близки до основните гласни са посочени *ъ, ъо, ъу, ъ* (т.е. авторът ги приема за звукове, както личи от следващите класификации), и 5 звукосъчетания, които според Д. Попов погрешно се приемат за едносъставни звукове – *я, ѝо, ю, ѝе, ѝи*, а разговорно се среща и *ѝъ* (с. 15). Тези звукове и звукосъчетания първоначално са разпределени в четири групи: **а-звукове** (*а, ъ, я*); **о-звукове** (*о, ъо, ѝо*); **у-звукове** (*у, ъу, ю*) и **ъ-звукове** (*ъ, ъ, ѝъ*). А след това са използвани и допълнителни класификации: звукът *е*, *а-* и *о-звуковете* са **ясни** (долноезични), защото „се учленяват при сравнително долно положение на езика, значи, при по-широко отворена устна тръба, затова звучат ясно, а у-звуковете, ъ-звуковете и звукът *и* – при сравнително по-горно положение на езика и по-тясна устна тръба, затова звучат по-тъмно и се наричат **тъмни** (горноезични)“ (Попов/Роров 1942: 16). Освен според степента на издигане на езика гласните са разпределени и според мястото си на учленение и участието на устните – **задноезични**, които се учленяват **в задната част на устната кухина** и звучат **твърдо** (*а, о, у, ъ*), и **предноезични**, които се учленяват на свода на небцето, **в предната част на устната кухина**, и които звучат **по-меко** (*е, и*). Според участието на устните *о-* и *у-звуковете* са **закръглени**, защото се учленяват с издадени напред устни, които се закръглят, а останалите звукове са **незакръглени**. Наред с това авторът отбелязва, че след мек съгласен твърдите звукове „примесват и предноезично учленение, та стават меки“ (пак там) – *а-ъ* (*'а*), *о-ъо* (*'о*), *у-ъу* (*'у*), *ъ-ъ* (*'ъ*), а между две гласни се вмята *ѝ*, като вметнатият звук заедно със следващия гласен образуват йотуван гласен – *ѝа, ѝъ* (отбелязвани с буква *я*) *ѝо* (така се и пише), *ѝу* (с буква *ю*), *ѝе* (*е*), *ѝи* (*и*). Вижда се, че преди почти век Д. Попов правилно е описал особеностите (артикулация на мек съгласен само пред заден гласен и артикулация на [ѝ] само в началото на дума или между два вокала), като по-късно това ще се потвърди и чрез експериментални проучвания в трудовете на Ст. Стойков и Д. Тилков по отношение на артикулацията на меките съгласни в българския език. От представените класификации се вижда, че Д. Попов

среща трудност при намирането на мястото на: 1) т.нар. от него „меки съответници“ (ѣ, ѿ, ѹ, ѵ) на твърдите гласни и 2) на йотуваните гласни (ѣа, ѣо, ѣу, ѣѣ, ѣи). Но когато се използват фонетични критерии, всичко се подрежда и вокалната система е такава, каквото я познаваме и днес – 6-членна, съставена от **предните нелабиални** [и] и [е], **задните (средни) нелабиални** [а] и [ъ] и **задните лабиални** [о] и [у].

Сред третото поколение български езиковеди след Освобождението се открояват Любомир Андрейчин, Иван Леков и Стойко Стойков. Трудовете им са силно повлияни от Пражката школа, но Л. Андрейчин се насочва към граматиката, Ив. Леков – към сравнителното езикознание и фонологията, а Ст. Стойков – към фонетиката и диалектологията.

С оглед на пълнотата при представянето на характеристиките на новобългарския вокал [ъ] във фонетичните трудове през първата половина на XX в. преди да преминем към *Основна българска граматика* (1944) на Л. Андрейчин, тук трябва да се спрем и на две изследвания, които, въпреки че не са граматични или училищни учебници, са важни и оказват влияние върху българската фонетика и фонология през следващите десетилетия. Първото е статията от чл.-кор. Ив. Леков *Основи на фонетичната и фонологична система на съвременния български книжовен език* (1939), която, според М. Томов, е „особено ценна“ и където „е направен опит за характеристика на вокалната система на българския език от синхронно гледище“ (Томов/Томов 2015: 14). По отношение на класификацията на звуковете в българския език Ив. Леков отбелязва, че фонетичните системи на други славянски езици са добре проучени, докато за българския език изследванията са малко и се концентрират предимно върху уточняване на терминологията, без да навлизат в същността на класификацията на звуковете, а „за фонемна характеристика на българския книжовен език дори не са правени още никакви опити“ (Леков/Lekov 1939: 4). Според Ив. Леков гласните трябва да се класифицират според: **1) начин на учленение:** а) *отвора на устната кухня – тесни, средни и широки* гласни; б) *участието на устните – незакръглени и закръглени* гласни; **2) място на учленение – предни и задни** гласни. По този начин той се опитва да унифицира класифицирането на гласни и съгласни звукове, като използва системата, добре разработена в трудовете на Н. С. Трубецкой, за разпределение по *модални* (свързани с начина на учленение) и *локални* (свързани с мястото на учленение) признаци. Във връзка с това се оформят следните групи: **предни незакръглени:** [и] (тясна), [е] (средна); **задни незакръглени:** [ъ] (ж) (средна), [а] (широка); **задни закръглени:** [у] (тясна), [о] (средна) (Леков/Lekov 1939: 6). Ако се обобщят данните от статията на Ив. Леков, налице е съвременната класификация на гласните в българския език:

Таблица 1. Класификация на гласните звукове по локални и модални признаци (според Ив. Леков)

място начин	предни	задни	
а) Отвор на уст. кухина:			
тесни	<i>и</i>		<i>у</i>
средни	<i>е</i>	<i>ъ</i>	<i>о</i>
широки		<i>а</i>	
б) Участие на устните:	нелабиални		лабиални

Второто важно изследване, което не е граматика или учебник, но е публикувано в разглеждания период и има връзка с целта на настоящото изследване, защото представя артикулационните и акустичните характеристики на вокала [ъ], е статията от Ст. Стойков *Към новобългарския вокализъм (Учленителен и слухов характер на самогласката ъ)* (Стойков/Stoykov 1942b), която е извадка с данните за [ъ] от изследването му *Български книжовен изговор. Опитно изследване* (Стойков/Stoykov 1942a). Благодарение на работата си в лабораторията по експериментална фонетика в Карловия университет в Прага проф. Стойко Стойков за пръв път в българското езикознание описва подробно (чрез палатограми, рентгенограми и артикулограми) гласния звук [ъ] и го определя като: **висок** (езикът се издига в по-голяма степен, отколкото при [а] и [о], но не толкова високо като при артикулацията на [у]), **средноезичен** (издига се средната част на гърба на езика), **среднонебен** (артикулира се по-напред от [о], чието учленение е под предната част на мекото небце, но по-назад от [е], чието учленение е под предното твърдо небце), **среден** (според степента на ширината на прохода между езика и небцето, където е включен в една група с [е] и [о]); според големината на челюстния тъгъл попада в групата на [и] и [у] (гласни с **малък челюстен тъгъл**) и **нелабиален** (устните не участват активно в артикулацията). В края на статията си Ст. Стойков се противопоставя на характеризирането на [ъ] като „тъмен“, тъй като това определение подвежда, че става дума за някакъв неясен звук, който няма конкретно място във вокалната система. Според него в основата на „неясния“ характер на [ъ] са няколко фактора: 1) описанието му от чужденци, които нямат такъв звук в родния си език; 2) необичайният му артикулационен и слухов характер и 3) методите, прилагани при изследването му (Стойков 1942b: 52), като може да се добавят и 4) смесването на букви и звукове при опитите на класифицирането на гласните в българския език, както и 5) продължилото повече от век търсене на буква, с която да е отбелязва този звук.

Последна в хронологичен план от системните граматики от първата половина на XX в. е *Основна българска граматика* (1944) на Любомир Андрейчин. Чл.-кор. Л. Андрейчин (1910 – 1975) е един от значимите изследователи на българския език. След завършването на славянска филология в Софийския университет Л. Андрейчин специализира в Ягелонския университет в Краков, където се запознава с идеите на Фердинанд дьо Сосюр и Ян Бодуен де Куртене. Въпреки че в граматиката на Л. Андрейчин съществени приноси са в морфологичната част, в раздела *Фонетика (Наука за звуковете)* също има интересна информация – за пръв път артикулацията на звуковете е илюстрирана детайлно чрез предоставени от Ст. Стойков артикулограми на положението на говорните органи (преди това илюстрация на позицията на говорните органи, но само за няколко звука, представя в граматиката си Ст. Младенов). Според Л. Андрейчин в българския език има 6 гласни – *а, е, и, о, у, ъ*, като за класификациите им използва утвърдените вече три **артикулационни** критерия – 1) **място на учленение** (в комбинация с частта на езика, която се издига), 2) **участие на устните** и 3) **отвор на челюстта**, както и един **акустичен** – **общото звучене**. По отношение на мястото на учленение авторът обособява две групи – **средноезични** (*е, и*) и **задноезични** (*а, ъ, о, у*). Л. Андрейчин уточнява, че за него класифицираните преди като **предни/предноезични** гласни [е] и [и] всъщност са **средноезични**, тъй като при артикулацията им езикът е малко по-назад, отколкото при артикулацията на някои съгласни, т.е. авторът прави вътрешносистемни връзки в плана на синхронията по отношение на цялата система на звуковете в българския език, а не само в рамките на подсистемата на гласните звукове. Другото важно тук е диференциацията (с. 38) в артикулацията на задноезичните гласни – освен по-голямото „изгърбване“ на езика и участието на устните при учленението на [о] и [у] Л. Андрейчин отбелязва, че тяхното учленение е и по-назад, т.е. може да се каже, че в групата на задноезичните гласни авторът обособява **два локални реда** – **средния** локален ред, формиран от [а] и [ъ], чиято артикулация е по-предна в сравнение с артикулацията на гласните [о] и [у], които формират **задния** локален ред. По този начин вокалната система е представена с трите си локални реда така, както е позната и до днес. Освен това Л. Андрейчин дели гласните и според **отвора на челюстта** на: **широки** (*е, а, о*) и **тесни** (*и, ъ, у*), като в локалните редове всеки широк гласен има тесен съответник. Последната класификация е по **общо слухово впечатление** – **меки** (*е, и*) и **твърди** (*а, ъ, о, у*), като е отбелязано позиционното смекчаване на веларните съгласни пред предните (меките) гласни, от типа *керванъ* – *к^верван*. Във връзка с характера на сричката Л. Андрейчин добавя, че „особеностите на нашата писмена система ни налагат да говорим практически и за „меки гласни“ *я, ю, ъ*, макар тия букви да не означават отделни звукове. Така в българския език се различават меки гласни *е, ъ, и, я, ю, ъ* и твърди *а, о, у, ъ, ж*“ (Андрейчин/Andreychin 1944: 36). За разлика от повечето автори на граматики преди

него, въпреки тази бележка, Л. Андрейчин не включва споменатите „меки гласни“ в класификациите на гласните звукове.

От казаното дотук се вижда, че и сред авторите на граматика съществува колебание при определянето на състава на вокалната система на българския език. Но благодарение на образованието си и филологическия си усет А. Т.-Балан, Ст. Младенов и Л. Андрейчин категорично определят броя на вокалите (6) и представят сравнително точно артикулационните и акустичните им характеристики, докато у П. Калканджиев, Н. Костов и Д. Попов е налице известна несигурност. Напр. П. Калканджиев и Д. Попов включват буквите *ю* и *я* в класификациите на гласните, докато Н. Костов немотивирано първо дефинира *ъ* като висока гласна (заедно с *и*, *у*), а след това ги определя като ниски. Но въпреки това, по отношение на представените граматика, може да се каже, че те представят изключително важен етап в развоя на българската граматична мисъл, а една от най-характерните им особености е умелото съчетаване на традиция и новаторство. От една страна, авторите запазват редица методологични подходи и термини, наследени от XIX в., което осигурява необходимата приемственост и стабилност. От друга страна, те въвеждат нови концепции, които отразяват актуалните за това време научни постижения.

В представените изследвания от началото на XX в. гласният звук [ъ] най-често е характеризиран като **твърд** (М. Иванов, И. Кравков и Хр. Иванов, А. Т.-Балан, Ст. Младенов, П. Калканджиев, Д. Попов, Л. Андрейчин) и **заден (задноезичен/задноредов)** с уточнението, че артикулацията му е по-напред, отколкото артикулацията на [o] и [y] (А. Т.-Балан, Ст. Младенов, Н. Костов, Д. Попов, Л. Андрейчин). Наред с това [ъ] е характеризиран и като **тъмен** (И. Кравков и Хр. Иванов, А. Т.-Балан, Д. Попов), **тесен (затворен)** (А. Т.-Балан, Ст. Младенов, П. Калканджиев, Д. Попов, Л. Андрейчин), а според степента на издигане на езика – **средноезичен** (Ст. Младенов) или **горноезичен** (Д. Попов). За повечето автори звукът [ъ]: 1) не е преден (като [e] и [i]); 2) не е заден (като [o] и [y]); 3) не е лабиален (като [o], [y]); 4) не е широк (като [e], [a] и [o]). С други думи, налице са познатите и днес артикулационни характеристики на [ъ] – **среден** (според движенията на езика по хоризонтала в устната кухина), **тесен** (според отвората на челюстта) и **нелабиален** (според участието на устните в артикулацията). Тук липсва четвъртата артикулационна характеристика – **според издигането на езика в устната кухина**, което в акустично отношение е свързано със стойностите на втория формант (F2). Издигането на езика (по отношение на големината на прохода между езика и небцето) е отбелязано в статията на Ст. Стойков, но за завършеност (донякъде) на описанието на [ъ] може да се говори чак през следващия етап от развитието на българската фонетика и фонология, формиран от изследванията на Ст. Стойков, Д. Тилков, Ив. Кочев, Т. Бояджиев, Б. Байчев, М. Младенов и др.

В заключение може да се обобщи, че граматиките от първата половина на XX в. не само систематизират и обобщават натрупаните знания за структурата и функционирането на българския език, но и поставят основите на съвременното научно изследване на езиковите явления. Тези трудове формират методологичните и теоретичните основи, върху които се развива българското езикознание през следващите десетилетия, и създават условия за по-нататъшното развитие на лингвистичните изследвания в България.

ИЗТОЧНИЦИ

- Андрейчин 1944: *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика. София, Хемус.
- Балан 1930: *Тедоров-Балан, Ал.* Българска граматика. Дял 1. За думите. Част 1. Звукословие. София, Печатница „Художник“.
- Иванов 1906: *Иванов, М.* Българска граматика (звукословие, видословие и правописание) за II клас. София, Печатница на Ст. Атанасов.
- Калканджиев 1938: *Калканджиев П.* Българска граматика. Звукословие, видословие, словосъчинение, правопис, ударение, произношение и сведения за историята на езика и на писмото. 2. изд. София – Пловдив, „Хр. Г. Данов“.
- Костов 1939: *Костов, Н.* Българска граматика. София, Книгоиздателство „Казанлъшка долина“.
- Кравков, Иванов 1913: *Кравков, И., Х. Иванов.* Граматика. Учебник по български език за първи и втори гимназиален клас. София, Държавна печатница.
- Леков 1939: *Леков, Ив.* Основи на фонетичната и фонологична система на съвременния български книжовен език. – В: *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет*, кн. XXXV, 2, с. 2–16.
- Младенов, Попвасилев 1939: *Младенов, Ст., Ст. Попвасилев.* Граматика на българския език. София, Книгоиздателство „Казанлъшка долина“.
- Попов 1941: *Попов, Д.* Българска граматика. София, „Хр. Г. Данов“.
- Стойков 1942а: *Стойков, Ст.* Български книжовен изговор. Опитно изследване. – В: *Сборник на БАН*, кн. XXXVII, с. 281–415.
- Стойков 1942б: *Стойков, Ст.* Към новобългарския вокализъм. – *Македонски преглед*, XIII (1), с. 42–52.
- Цонев 1890: *Цонев, Б.* За източнобългарския вокализъм. – В: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, кн. 3, с. 283–324.

SOURCES

- Andreychin 1944: *Andreychin, L.* Osnovna balgarska gramatika. Sofia, Hemus.
- Balan 1930: *Tedorov-Balan, Al.* Balgarska gramatika. Dyal 1. Za dumite. Chast 1. Zvukoslovie. Sofia, Pechatnitsa “Hudozhnik”.
- Ivanov 1906: *Ivanov, M.* Balgarska gramatika (zvukoslovie, vidoslovie i pravopisanie) za II klas. Sofia, Pechatnitsa na St. Atanasov.
- Kalkandzhiev 1938: *Kalkandzhiev, P.* Balgarska gramatika. Zvukoslovie, vidoslovie, slovosachinenie, pravopis, udarenie, proiznoshenie i svedeniya za istoriyata na ezika i na pismoto. 2. izd. Sofia – Plovdiv, “Hr. G. Danov”.

- Kostov 1939: *Kostov, N.* Balgarska gramatika. Sofia, Knigoizdatelstvo "Kazanlashka dolina".
- Kravkov, Ivanov 1913: *Kravkov, I., H. Ivanov.* Gramatika. Uchebnik po balgarski ezik za parvi i vtori gimnazialen klas. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- Lekov 1939: *Lekov, Iv.* Osnovi na fonetichnata i fonologichna sistema na savremeniya balgarski knizhoven ezik. – In: *Godishnik na Sofiyskiya universitet, Istoriko-filologicheski fakultet*, kn. XXXV, 2., s. 2–16.
- Mladenov, Popvasilev 1939: *Mladenov, St., St. Popvasilev.* Gramatika na balgarskiya ezik. Sofia: Knigoizdatelstvo "Kazanlashka dolina".
- Popov 1941: *Popov, D.* Balgarska gramatika. Sofia, Izdatelstvo "Hr. G. Danov".
- Stoykov 1942a: *Stoykov, St.* Balgarski knizhoven izgovor. Opitno izsledvane. – In: *Sbornik na Balgarskata akademiya na naukite*, kn. XXXVII, s. 281–415.
- Stoykov 1942b: *Stoykov, St.* Kam novobalgarskiya vokalizam. – *Makedonski pregled*, XIII (1), s. 42–52.
- Tsonev 1890: *Tsonev, B.* Za iztochnobalgarskia vokalizam. – In: *Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*, kn. 3, s. 283–324.

ЛИТЕРАТУРА

- Буров 2021: *Буров, Ст.* От наследството на Българското книжовно дружество до съвременната българска лингвистика. Очерци и бележки по история на българското езикознание. Велико Търново, Издателство „ИВИС“.
- ГСБКЕ 1982: *Грамматика на съвременния български книжовен език*. Т. 1. Фонетика. (Отг. ред. Д. Тилков). София, Издателство на Българската академия на науките.
- Иванова 2012: *Иванова, Д.* История на новобългарския език. Пловдив, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Крумова-Цветкова 2016: *Крумова-Цветкова, Л.* Академик Стефан Младенов – човекът, преподавателят, ученият. *Езиково и езиковедско наследство*. <<https://e-nasledstvo.com/index.php/2015-02-05-07-38-55/109-2016-01-08-07-31-05>> [21.08.2025].
- Маринов 2025: *Маринов, В.* За вокала **ъ** в българските граматиките от XIX в. (под печат).
- Първев 1975: *Първев, Хр.* Очерк по история на българската граматика. София, Наука и изкуство.
- Русинов 1999: *Русинов, Р.* История на новобългарския книжовен език. Велико Търново, Абагар.
- Станчева 2021: *Станчева, Р.* Кодификаторската практика на първите български научни граматиките (върху материал от описанието на имената). София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“, <[https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(30\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(30))>[21.08.2025].
- Томов 2015: *Томов, М.* Фонетиката в първите научни граматиките на българския език. – В: *Българската граматична мисъл от първата половина на XX век. – Български език*, Приложение 2015, с. 11–29.

Тотоманова 2014: *Тотоманова, А.-М.* Из българската историческа фонетика. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- Burov 2021: *Burov, St.* Ot nasledstvoto na Balgarskoto knizhovno druzhestvo do savremennata balgarska lingvistika. Ocherti i belezhki po istoriya na balgarskoto ezikoznanie. Veliko Tarnovo, Izdatelstvo “IVIS”.
- GSBKE 1982: Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 1. Fonetika. (Otg. red. D. Tilkov). Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.
- Ivanova 2012: *Ivanova, D.* Istoria na novobalgarskiya ezik. Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo “Paisii Hilendarski”.
- Krumova-Tsvetkova 2016: *Krumova-Tsvetkova, L.* Akademik Stefan Mladenov – chovekat, prepodavatelyat, ucheniyat. *Ezikovo i ezikovedsko nasledstvo*. <<https://e-nasledstvo.com/index.php/2015-02-05-07-38-55/109-2016-01-08-07-31-05>> [21.08.2025].
- Marinov 2025: *Marinov, V.* Za vokala ъ v balgarskite gramatiki ot XIX v. (in press).
- Parvev 1975: *Parvev, H.* Ocherk po istoriya na balgarskata gramatika. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Rusinov 1999: *Rusinov, R.* Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik. Veliko Tarnovo, Abagar.
- Stancheva 2021: *Stancheva, R.* Kodifikatorskata praktika na parvite balgarski nauchni gramatiki (varhu material ot opisanieto na imenata). Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite “Prof. Marin Drinov”, <[https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(30\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(30))> [21.08.2025].
- Tomov 2015: *Tomov, M.* Fonetikata v parvite nauchni gramatiki na balgarskiya ezik. – In: *Balgarskata gramatichna misal ot parvata polovina na XX vek. – Balgarski ezik*, Prilozhenie 2015, s. 11–29.
- Totomanova 2014: *Totomanova, A.-M.* Iz balgarskata istoricheska fonetika. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.

✉ Доц. д-р Владислав Маринов

Катедра по съвременен български език, Филологически факултет
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
ул. „Т. Търновски“ 2, 5003 В. Търново, България.

✉ Assoc. Prof. Dr. Vladislav Marinov

Department of Modern Bulgarian language, Faculty of Modern Languages
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo
2 T. Turnovski str., 5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria
ORCID ID: 0000-0003-4477-5783